

Hyvää tieteellistä proosaa¹: Virittäjän alat ja aiheet kautta aikojen

Esittelemme tässä kirjoituksessa Virittäjän aloissa ja aiheissa tapahtuneita muutoksia lehden perustamisesta aina vuoteen 2020 asti eli koko 125-vuotisen historian ajalta. Käymme läpi aloja, joiden piiriin luettavaa tutkimusta Virittäjässä on julkaistu, sekä sitä, mistä aiheista näiden alojen piirissä on kirjoitettu. Tarkasteltavan ajanjakson pituuden ja tekstin mitan aiheuttamien rajoitusten takia keskitymme suuriin linjoihin. Jätämme käsittelyn ulkopuolelle kielenhuoltoa käsittelevät kirjoitukset, sillä niistä on jo olemassa Aino Piehlin (1996) erinomainen katsaus, jossa käsitellään Virittäjän kielenhuoltokeskustelua vuoteen 1994 asti. Katsauksemme ei ole ensimmäinen laatuaan (ks. esim. Pounonon 1976: 395–407; Kangasniemi 1988; Juusela 2006: 99–149), mutta se on ensimmäinen, jossa Virittäjässä käsitellyjä aloja ja aiheita esitellään systemaattisesti.²

Tekstimme koostuu kahdesta pääosasta: käsittelemme yhtäältä Virittäjässä ilmestyneiden eri alojen tekstien määriä ja toisaalta kirjoitusten aiheita. Tätä ennen esittelemme tutkimuksemme taustan. Aineistonamme on ollut pääasiallisesti Virittäjän satavuotishakemiston (Laitinen toim. 1997) asiasanahakemisto,

jonka lisäksi käytössä on ollut Virittäjän verkkosivuilla julkaistut vuosina 1997–2020 ilmestyneiden kirjoitusten asiasanat. Kvalitatiiviseen tutkimukseen valittiin 92 asiasanaa, joita käsittelevät tekstit käytiin läpi manuaalisesti niiden aiheiden tarkistamiseksi. Asiasanat olivat tieteenaloja (esim. *folkloristiikka*, *kirjallisuudentutkimus*), kielitieteen suuntauksia (esim. *generatiivinen teoria*, *nimistöntutkimus*) ja kielitieteen osa-alueita (esim. *fonologia*, *syntaksi*). Lisäksi kävimme läpi 24 asiasanaa, jotka liittyivät tieteellisiin instituutioihin (esim. *Joensuun yliopisto*, *Kotikielen Seura*). Emme tarkastelleet kaikkia kirjoituksia, joiden asiasanana on jokin instituutio, sillä niiden sisällöt vaikuttivat olevan hyvin samanlaisia (lähinnä instituutioiden toiminnan kuvauksia). Ennen näiden asiasanojen valintaa teimme 83 asiasanan avulla alustavan tutkimuksen, jossa huomasimme, että tarkkarajaisemman asiasanan saaneet kirjoitukset ovat usein saaneet myös laajalaisemman asiasanan. Tämä on linjassa satavuotishakemistossa esitettyjen toimitusperiaatteiden kanssa (Laitinen toim. 1997: 6–7).³ Tarkasteltavat asiasanat on valittu siten, että ne kattaisivat mahdollisimman suuren alan Virittäjän kirjoitusten ai-

1. Ilmaus on peräisin Mäntyseltä (2014: 3). Alun perin ajatuksen on lausunut sosiologi Klaus Mäkelä "Virittäjän kunnialukija" -haastattelussaan (Mäntynen 1996). Mäkelä sanoi, että "[s]en parempaa tieteellistä proosaa ei Suomessa kirjoiteta kuin Virittäjän parhaat jutut".

2. Riku Erkkilä on vastannut taustasta sekä Virittäjässä julkaistujen tekstien aiheita koskevista osista, Teemu Palkki puolestaan tekstien määriä käsittelevästä osasta. Aihevalintoja ja painotuksia olemme työstäneet yhteistyössä.

3. Asiasanoituksen periaatteet eivät selvinneet hakemiston johdannossa kuvailtua tarkemmin, ja niissä vaikutti olevan jonkin verran vaihtelua kirjoitusten kesken. Tahdomme kiittää kaikkia niitä Virittäjän juhlhakemiston toimittamiseen osallistuneita henkilöitä, jotka ehdivät vastata kysymyksiimme, sekä SKS:n arkiston avuliaita työntekijöitä, jotka onnistuivat löytämään Virittäjän arkiston äärimmäisen lyhyellä varoitusaajalla.

heista. Tästä syystä katsomme, että Virittäjässä julkaistujen kirjoitusten aiheiden yleiskatsauksen voi perustaa tällaiselle rajatulle tarkastelulle yleiskuvan kärsimättä.

Taustaa

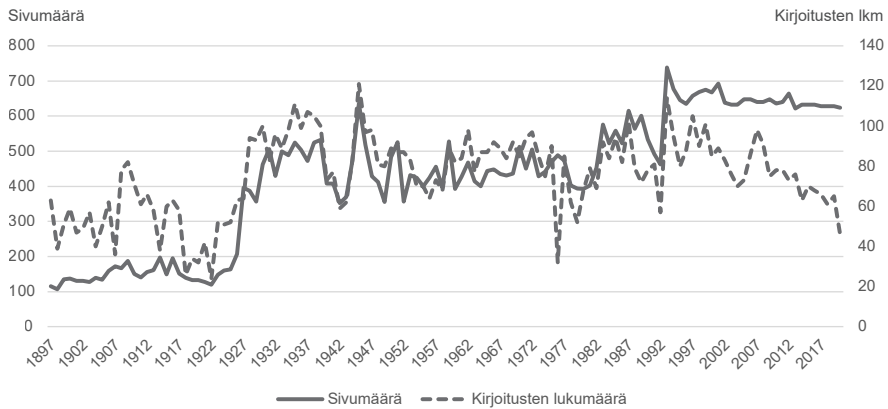
Tarkastelemamme ajanjakso on varsin pitkä, joten on luonnollista, että sen aikana Virittäjän sisällössä on tapahtunut näkyviä muutoksia. Kun Virittäjää alettiin julkaista säännöllisesti, sen alaksi määriteltiin suomen kielen, suomalaisen kirjallisuuden historian, kansanrunouden ja kansatieteen tutkimus. Myös sukukieliä ja muita Euroopan kieliä luvattiin käsitellä, kun ne tarjoavat vertailukohtia tai niiden esimerkki ”saattaa olla opettavainen”. (Virittäjä 1897.) Rajaus vastasi melko tarkasti Helsingin yliopiston suomen kielen professorin senaikaista alaa. Myöhemmin professuureja on perustettu enemmän, aluksi Helsingin yliopistoon ja myöhemmin myös muihin yliopistoihin. Yhtäältä tämä on vaikuttanut Virittäjän aloihin ja aiheisiin niin, että uusien tieteenalojen eriytyessä niille perustetut omat julkaisufoorumit ovat kaventaneet Virittäjän alaa (ks. esim. Tuomi 1971). Toisaalta taas Virittäjän nykyisen ydinalueen eli fennistiikan tutkijoita on tullut paljon lisää, joten alan tutkimusten määrä ja näkökulmat ovat laajentuneet huomattavasti. Toinen merkittävä tekijä, joka liittyy elimellisesti edelliseen, ovat fennistiikan paradigmanmuutokset, jotka ovat näkyneet lehdessä erilaisten aiheiden ja kysymystenasettelujen vaihteluna. Nimenomaan fennistiikassa tämä kirjo on laajennut alkua ajoista huomattavasti.

Kolmas tekijä, joka on vaikuttanut Virittäjän sisältöön, on sen toimitusmetodi. Vuoteen 1991 asti päätoimittaja oli yksin vastuussa lehdessä julkaistavien kirjoitusten arvioinnista. Hänen lisäksi Virittäjän henkilöstöön on aina kuulunut muita toimittajia sekä toimituskunta (vuodesta 1971 eteenpäin toimitusneuvosto). Toi-

mitusneuvoston tehtävä oli muodollisesti auttaa päätoimittajaa lehdelle annettujen käsikirjoitusten arvioimisessa, mutta tämä toiminta oli varsin vähäistä vuoteen 1991 asti, jolloin Virittäjä siirtyi referee-järjestelmän käyttöön. (Juusela 2006: 60–64.) Yksittäisten henkilöiden mielipiteiden ja henkilösuhteiden vaikutusta julkaistuun sisältöön on kuitenkin sen verran hankala arvioida, että pidättydymme tarkastelemasta sitä pidemmälle. Esimerkkinä tuoreimmista mahdollisista vaikutuksista lukija voi tutustua Fred Karlssonin (1993), Matti Larjavaaran (1993c) ja Terho Itkosen (1994) keskusteluun sekä Karlssonin (1987) kirjoitukseen, joka on todennäköisesti eniten Virittäjän julkaisulinjaa kritisoinut kirjoitus.

Virittäjän päätoimittajat ovat silloin tällöin kommentoineet enemmän tai vähemmän yleisellä tasolla lehden julkaisulinjaa. Eniten on keskusteltu Virittäjässä julkaistavien kirjoitusten aiheista. Tästä ovat kirjoittaneet esimerkiksi Tuomo Tuomi (1971), Lea Laitinen (1998), Anne Mäntynen (2013) ja Hanna Lappalainen (2017). Kirjoituksista näkyy, miten Virittäjän kirjoitusten aiheet ovat vaihdelleet vuosien aikana ja minkälaista tutkimusta kunkin kirjoituksen aikaan on julkaistu. Nykypäivää kohti vahvistuva tendenssi on, että kansallisten tieteiden muiden alojen kirjoitukset ovat vähentyneet, kun taas fennistiikan (ja uralistiikan) alan kirjoitukset ovat lisääntyneet ja monipuolistuneet. Mäntynen (2011) esittää tähän kuitenkin vastahuomautuksen, että Virittäjässä julkaistaan ja pyritään julkaisemaan kaikenlaista kielitieteellistä tutkimusta.

Virittäjässä julkaistavien kommenttien ja vastineiden sisällöstä on keskusteltu myös melko runsaasti. Larjavaara linjasi, että Virittäjän linjan mukaista on julkaista kaikenlaisia keskustelupuheenvuoroja (1993a, 1993b, 1993c), mutta tiukensi kantansa myöhemmin väärinkäytösten takia (1994; ks. myös Pajunen 1994). Vapaampaa keskustelua on kannattanut myös Jo-

Kuvio 1.
Virittäjän sivumäärä ja kirjoitusten lukumäärä⁴ vuosittain 1897–2020.

hanna Laakso (1994), kun taas keskustelun suitsimisen puolesta ovat kirjoittaneet Tiina Onikki-Rantajääskö ja Salla Kurhila (2007) ja viimeisimpinä Lappalainen ja Mikko T. Virtanen (2019). Lisäksi julkaitavien kirjoitusten tyyppejä pohtivat esimerkiksi Mäntynen (2014) sekä Lappalainen, Lauranto ja Mäntynen (2016). Näistä kirjoituksista havaitaan, että artikkeli on kirjoitustyyppinä vallannut Virittäjän 2000-luvulla. Tämä ilmiö johtuu tiedejulkaisemisen muutoksesta, jota emme tilanpuutteen takia valitettavasti pysty analysoimaan enempää. Virittäjän historiaa käsittelevässä juhlanumerossa voitaneen kuitenkin toistaa se Juuselan (2006: 207) mainitsema seikka, että Marja-Liisa Helasvuo ja Susanna Shore päättivät vuonna 2002 luopua Virittäjässä julkaitavista syntymäpäiväkirjoituksista.

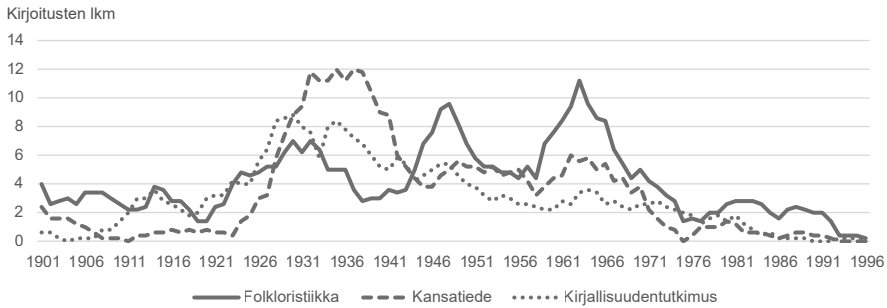
Eri tieteenalojen artikkelien määrän kehitys vuosina 1897–1996

Osaltaan Virittäjän käsittelemien alojen ja aiheiden kehityksestä kertoo sen satavuotishakemistoa varten tuotettu kat-

tava asiasanasto (Laitinen toim. 1997). Se ei avaa artikkelien sisältöä – esimerkiksi sitä, missä määrin kirjallisuudentutkimukseksi merkityt tekstit käsittelevätkin kirjallisuutta kielentutkimuksen näkökulmasta –, mutta hakemiston toimittaneen Laitisen sanoin sitä voi lukea ”historiallisesti kiinnostavana dokumenttina siitä, mitä alallamme milloinkin on keskitytty tutkimaan” (mts. 7). Tärkeää on, että hakemiston asiasanoitus on tehty yhtenäisesti. Tässä luvussa asiasanoitukselle perustuvat kuviot on rajattu satavuotishakemiston mukaisesti vuoteen 1996, koska käsiteltäessä asiasanoja vuodesta 1997 eteenpäin voidaan helposti huomata, että aivan yhteneviä periaatteita ei hakemiston julkaisun jälkeen ole noudatettu – hyvänä yksittäisenä esimerkkinä tästä toimii se, että *etymologia* asiasanana on tullut käyttöön vuonna 2003. Kaiken kaikkiaan vuosien 1886–2006 vajaasta 1500 asiasanasta kolmisenkymmentä prosenttia esiintyy vain viimeisten kymmenen vuoden aikana. Lisäksi asiasanoitus puuttuu kokonaan vuosilta 2007–2012, ja siinä on kohtalaisen kokoisia aukkoja aina vuoteen 2017 asti.⁵

4. Kaikissa kuvioissa käsitellään kirjoitusten lukumäärää asiasanoituksen perusteella. Kuvioissa ovat mukana myös kirja-arviot, vaikka myöhemmästä tarkastelusta ne on rajattu pois.

5. Virittäjän sähköisen arkiston asiasanojen toimittamisesta kiitos Tieteellisten seurain valtuuskunnalle.

Kuvio 2.

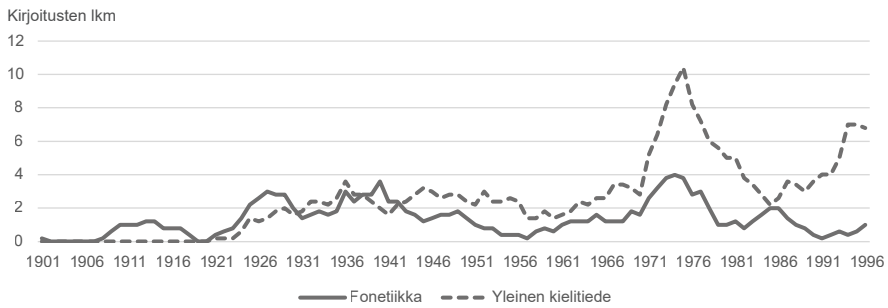
Folkloristiikka, kansatiede ja kirjallisuudentutkimus Virittäjässä 1897–1996 viiden vuoden liukuvana keskiarvona.

Virittäjän vuosikertojen laajuus sekä tekstien että sivujen määrässä on aikojen saatossa kasvanut. Tämä kehitys, johon myöhempiä kuvioita voi peilata, on nähtävissä kuviossa 1 (ed. sivulla). Molempien suurin kasvu tapahtui 1920-luvun loppupuolella, minkä jälkeen sivumäärä vaihteli enimmäkseen neljän- ja viidensadan välillä, kunnes nousi 1980- ja 1990-luvuilla nykyiseen yli kuuteensataan. 2000-luvulla tekstien määrä on vähentynyt selvästi, mikä selittyy jo edellä mainitusta muutoksesta eli pääpainon siirtymisestä artikkeleihin. Kuvioista erottuu myös muun muassa tekstien määrän lasku niin itsenäisyyden alkuvuosina kuin sota-aikana sekä vuonna 1976, joka oli suurelta osin omistettu Kotikielen Seuran juhluvuodelle. Tuolloin ilmestynyt artikkeli Seuran satavuotisesta historiasta (Paunonen 1976) on myös Virittäjän historian pisin (123 s.) – pidempi kuin jotkin alkuaikojen vuosikerrat.

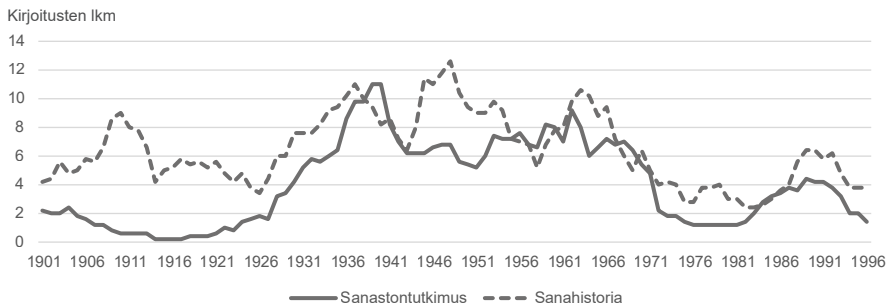
Kuten todettua, Virittäjän aloiksi määriteltiin vuonna 1896 suomen kielen ja kirjallisuuden historia, kansanrunous ja kansatiede, jotka kaikki kuuluivat silloiseen suomen kielen professuurin alaan. Tieteenalojen jakauduttua kansatiede ja kirjallisuudentutkimus olivat vuonna 1997 niiden alojen joukossa, jotka satavuotishakemistossa saivat vain yhden asianan, kuten folkloristiikaksi muuttunut kansanrunoudentutkimuskin (Laitinen toim. 1997: 6). Muita vastaavia olivat arkeologia,

historiantutkimus ja musiikkitiede, jotka tosin historiantutkimusta lukuun ottamatta ovat olleet marginaalisia Virittäjän historiassa. Tosiasiassa valtaosalle mainittuja aloja käsitelleistä kirjoituksista on kuitenkin annettu myös jokin muu asiaana, esimerkiksi kirjallisuutta käsiteltäessä usein kirjailija, mutta myös esimerkiksi kansatiede, folkloristiikka tai jokin muu yleisistä asiansanoista. Kuvioista 2 näkyy, miten folkloristiikka, kansatiede ja kirjallisuudentutkimus ovat olleet esillä Virittäjässä ja käytännössä kadonneet viimeistään referee-käytännön myötä 1990-luvun alussa. 1970-luvun alussakin niitä käsitelti enää keskimäärin alle yksi teksti vuodessa. Vuoden 1996 ja etenkin 2006 jälkeisen asiansanoituksen puutteellisuuksien vuoksi käsittelemme keskittyi ensimmäiseen sataan vuoteen, mutta huomioimme myös myöhemmän kehityksen.

Virittäjän alkuperäisessä agendassa mainittujen ja myös Laitisen hakemiston johdannossa mainitsemien alojen ulkopuolelta on löydettävissä myös muuta sisältöä, joka ei kuulu fennistiikan piiriin. Esimerkiksi uskontotiede on esiintynyt satunnaisesti aina 1950-luvulle asti, usein vanhaan kirjasuomeen liittyen, mutta vielä useammin folkloristiikan tai kansatieteen yhteydessä. Olennaisimpina ulkopuolisista aloista voi pitää fonetiikkaa ja yleistä kielitiedettä. Näiden kehitys ja yleisen kielitieteen 1970-luvun ”kulta-

Kuvio 3.
Fonetiikka ja yleinen kielitiede Virittäjässä 1897–1996 viiden vuoden liukuvana keskiarvona.

Kuvio 4.
Sanastontutkimus ja sanahistoria Virittäjässä 1897–1996 viiden vuoden liukuvana keskiarvona.

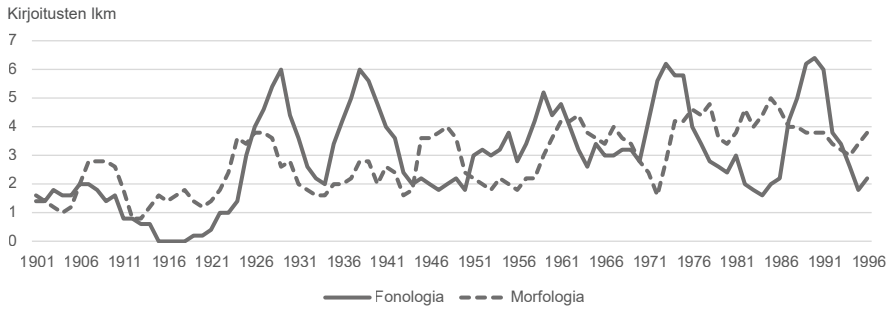
kausi” näkyy kuviossa 3. Myöhemmissä luvuissa käsitellään seikkaperäisemmin näiden kahden alan kehitystä. Niiden lisäksi on määrällisestikin syytä katsoa hieman tarkemmin kielentutkimuksen eri alueita.⁶ Satavuotishakemiston asiansanoituksessa suomen kieli on ”tunnusmerkitön lähtökohta” (Laitinen toim 2007: 7), ja kielentutkimuksen osa-alueita tarkasteltaessa voidaan jossain määrin olettaa, että kehitys koskee juuri fennistiikkaa. Toisaalta jotkin teoriat ovat yleisen kielitieteen alalla yleisempiä, ja niiden käsittely on Virittäjässäkin ollut yleisemmällä tasolla eikä välttämättä suomen kieleen soveltavaa tai muuten suoraan liittyvää.

Sanastontutkimus on ollut Virittäjän suosituin aihepiiri, minkä vuoksi vuo-

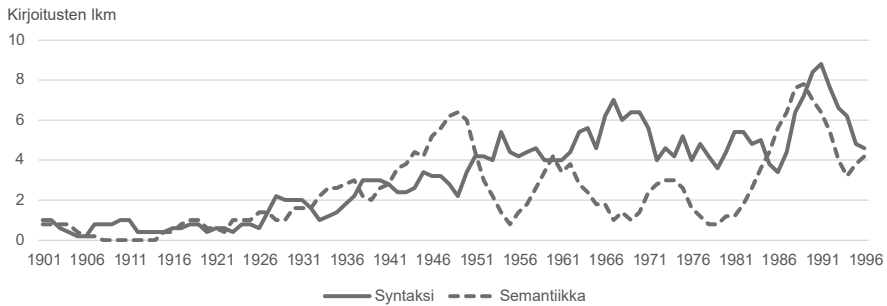
den 1997 asiansanoituksessa se on jaettu useampaan osaan: sanahistoria, lainasanat ja leksikografia on eroteltu omiksi kokonaisuuksikseen, vaikka jako ei olekaan tarkkarajainen. Virittäjän ensi vuosikymmeninä sanaston käsittely oli käytännössä sanahistoriaa eli etymologiaa, joka pysyi vahvana aina siihen asti, kunnes 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulle tultaessa sanastontutkimus hiipui teoreettisempien paradigmojen vallatessa tilaa. Sanastontutkimuksen ja sanahistorian kehitys näkyy kuviossa 4; lainasanatutkimuksesta ja leksikografiasta mainittakoon, että ne eivät vastaavalla tavalla vähentyneet 1970-luvun alussa (lainasanatutkimuksen historiasta ks. Holopainen, Juntila & Kallio 2021).

Fonologian ja morfologian käsittelyn määrä Virittäjässä on pysynyt koko historian skaalassa tasaisena, mutta kum-

6. Eri tutkimussuunnista ks. myös Juusela (2006: 175–193).

Kuvio 5.
Fonologia ja morfologia Virittäjässä 1897–1996 viiden vuoden liukuvana keskiarvona.

Kuvio 6.
Syntaksi ja semantiikka Virittäjässä 1897–1996 viiden vuoden liukuvana keskiarvona.

mankin sisällä on tapahtunut aaltoliikettä. Aaltoilu on näkyvissä myös siinä, onko kyse oikeastaan fennistiikasta vai jostakin muusta: fonologian 1980-luvun huippu on syntynyt yhtäaikaaisesti toisaalta murteentutkimuksesta ja toisaalta uralistiikasta. Syntaksin ja semantiikan suhteen kehitys on ollut toisenlainen. Syntaksissa on tasaisehko kasvukäyrä, joka huipentuu 1980–1990-lukujen vaihteeseen. Semantiikassa on ollut enemmän vaihtelua: 1940-luvun loppuun jatkuneen kasvun jälkeen oli taantumakausi aina 1980-luvulle asti. Fonologian ja morfologian kehitys on esitetty kuviossa 5, syntaksin ja semantiikan taas kuviossa 6.

Virittäjässä uudempina aloina voi pitää niin sosiolingvistiikkaa, keskusteluntutkimusta kuin kognitiivista kielen- tutkimustakin. Vaikka sosiolingvistiikkaa on käsitelty yksittäisissä teksteissä jo

1940–1960-luvuilla ja 1970-luvulla jo jonkin verran enemmän, sen vakiintuminen omaksi alaksi tapahtui vasta 1980-luvulla. Keskusteluntutkimus ja kognitiivinen kielentutkimus näkyvät asiansanoituksessa vasta 1980-luvulla ja saavuttivat huipputasonsa vasta vuosituhannen vaihteessa. Sosiolingvistiikan jälkeen mukaan on tullut myös tekstintutkimus 1960–1970-luvun taitteessa lisääntyen siitä eteenpäin sekä pragmatiikka laajemmin 1980-luvun lopusta lähtien. Lyhyt mutta historiallisesti merkittävä generativismin aikakausi sijoittui enimmäkseen 1970-luvulle: vuosina 1969–1977 sitä käsitteli 33 kirjoitusta, tätä ennen yksi ja koko 1980-luvulla neljä. Vastaavasti strukturalismi oli pinnalla 16 kirjoituksen verran vuosina 1959–1975, joihin ei aivan ensimmäistä kertaa.

Suomalaisen kielimaiseman muutos näkyy Virittäjässä paitsi tiivistelmien ny-

kyisessä täydessä englanninkielisyydessä myös siinä, että suomi toisena ja vieraana kielenä -tutkimus yleistyi 1990-luvulla suorastaan räjähdysmäisesti. Kun vuosina 1897–1989 aihetta käsitteleviä kirjoituksia, joista monet liittyvät oppikirjoihin tai äidinkielenopetukseen, oli julkaistu yhteensä 29, vuosien 1990–2006 aikana niitä julkaistiin 85. Asiaan usein liittyvän *kaksikielisyys*-asianan vastaavat luvut ovat 11 ja 17. Kääntämistä Virittäjässä on käsitelty aina, mutta mielenkiintoisesti pisin kausi ilman sitä koskevia mainintoja osuu juuri 1990-luvulle suomi toisena kielenä -aiheiden vahvimpaan kauteen. Keskustelun muutos taas näkyy siinä, että niin kieli- kuin tutkimuspolitiikkankin käsittely painottuu vahvasti 1990- ja 2000-luvuille, jolloin niitä on käsitelty vuosittain kahdessa–kolmessa kirjoituksessa; tällainen keskustelu alkoi lisääntyä jo 1980-luvulla.

Seuraavaksi käymme lyhyesti läpi, minkälaisista aiheista Virittäjässä on vuosien saatossa kirjoitettu. Kaikilla aloilla esiintyy kirja-arvioita, ja niillä aloilla, joiden käsittely on Virittäjässä loppunut tai lähes loppunut, viimeiset julkaistut kirjoitukset ovatkin juuri niitä. Kaikilla aloilla on myös käyty silloin tällöin keskustelua alan yliopisto-opetuksesta ja yleistä kieli-tiedettä ja fonetiikkaa lukuun ottamatta myös kouluopetuksesta, joskaan tällaisia kirjoituksia ei koskaan ole ollut erityisen paljon. Painopiste on kielitieteellisen tutkimuksen esittelyssä, sillä se on nyky-Virittäjän kannalta olennaisinta.

Fennistiikan ja uralistiikan aiheita ja suuntauksia

Virittäjässä julkaistun fennistisen ja uralistisen tutkimuksen aihekirjoa ja aiheiden vaihtelua on mahdotonta kuvata kovin syvällisesti näin rajatussa tilassa, sillä ehdoton enemmistö Virittäjässä julkaisuista kirjoituksista käsittelee jompaa-kumpaa tai kumpaakin alaa. Esitämmekin

tässä vain hyvin tiiviin katsauksen kirjoitusten aiheisiin sekä suuntaa antavan kronologian tärkeimmistä paradigmanmuutoksista, joita kirjoitukset heijastavat. Muut tämän numeron kirjoitukset valaisevat muutamien fennistiikan ja uralistiikan alueiden kehitystä tarkemmin.

Virittäjän aiheista puhuttaessa fennistiikkaa ja uralistiikkaa ei voi erottaa toisistaan. Nämä kaksi alaa olivat lehden perustamishetkellä käytännössä yhden alan kaksi haaraa, sillä suomen kielen ja kirjallisuuden professuuri oli jaettu kahtia vasta viisi vuotta aiemmin. 1960-luvulle asti käytännössä kaikilla suomen kielen tutkijoilla oli ainakin jonkin verran myös sukukielten tutkimuksen osaamista, jota he hyödynsivät tutkimuksissaan. Uralistiikan alaan kuuluvien kirjoitusten julkaiseminen Virittäjässä ei ole koskaan loppunut, vaikka niiden määrä onkin laskenut 1960-luvun huippuvuosista selvästi.

Fennistiikan ja uralistiikan yhteinen taival Virittäjässä liittyy erityisesti äännehistoriaan ja sanastontutkimukseen, joissa suomen ja sen sukukielten aineistoa vertailtiin sanojen etymologioiden ja suomen nykyisen äänneistön kehityksen selvittämiseksi. Harvemmin kirjoitukset käsitelivät pelkästään muiden uralilaisten kielten kuin suomen äänneistön ja sanaston historiaa. Äännehistoriallisen tutkimuksen valtakauden tutkimus on joko nuogrammaattista tai ateoreettista siinä mielessä, että teoreettisia taustaoletuksia ei tuoda kirjoituksissa julki. Erityisesti suomen mutta mahdollisesti myös muiden uralilaisten kielten sanastontutkimusta vauhditti E. N. Setälän alkuun panema sanakirjaohjelma, jonka vaikutuksen voi nähdä 1930-luvulta aina 1980-luvun alkuun suomen murre sanoja ja vanhan kirjasuomen sanastoa käsittelevinä kirjoituksina. *Suomen kielen etymologinen sanakirja* näkyy Virittäjässä esimerkiksi Y. H. Toivosen kirjoitussarjassa ”Etymologisia huomioita”, jota julkaistiin yhteensä 30 osaa vuosina 1917–1956. Tämä

on millä tahansa mittarilla pisin lehdessä ilmestynyt kirjoitusten sarja. Iso osa Virittäjässä julkaistusta fonologisesta tutkimuksesta esiintyy tällaisissa artikkeleissa, joissa käsitellään jonkin sanan äännehistoriallista kehitystä vertailemalla suomen murteiden ja sukukielten sanoja. Etymologiaa käsitteleviä artikkeleita on julkaistu Virittäjässä pitkään, joskin niiden määrä on vaihdellut eri aikoina. 2000-luvulle tultaessa etymologiaa kirjoituksia ei ole enää juuri ilmestynyt.

1960–1970-luvuilla Virittäjässä julkaistiin vähemmän kielenmuutoksen tutkimusta, mutta tänäkään aikana sen julkaiseminen ei loppunut kokonaan. Erityisesti suomen murteiden sanastoa käsitteleviä artikkeleja julkaistiin myös tuolloin. Näitä artikkeleja esiintyi kahta päätyyppiä. Osa teksteistä käsittelee jonkin murteissa esiintyvän sanamuodon äännekehitystä ja semantiikkaa sekä muodon vastineita muissa murteissa. Toiset taas valitsivat jonkin käsitteen ja esittelivät eri murteissa siitä käytettyjä ilmauksia ja näiden sanojen historiaa. Kummassakin tyypissä hyödynnettiin välillä (lähi)sukukielten sanavastineita. Erityisesti ensimmäisen tyyppin artikkelit jatkoivat äännehistorian tutkimuksen perinnettä Virittäjässä 1980-luvulle asti, jolloin murteen tutkimus koki uuden nousukauden sosiolingvistiikan ja modernin dialektologian muodossa. Äänneiden ja sanaston historian tutkimukseen kuuluu olennaisesti nimistöntutkimus, joka alkoi erityisesti paikannimien etymologian tutkimuksena ja on kehittynyt nykyään nimien rakennetta ja käyttöä tutkivaksi itsenäiseksi alaksi, josta julkaistaan Virittäjässä säännöllisesti (ks. Ainiala & Sjöblom 2021). Sanastoon liittyvä tutkimus hiipui vähitellen 1980-luvulla, ja nykyisin nimistöntutkimus on ainut merkittävä sanastoon liittyvä suuntaus, jota lehdessä julkaistaan. Nykyisin sanastoon liittyvä tutkimus Virittäjässä on käytännössä aina fennististä (ks. kuitenkin Junttila 2021).

Morfologinen tutkimus kytkeytyi Virittäjässä aluksi kielihistorian tarkasteluun. Erityisesti johto-oppi oli kielihistoriallisena kautena varsin yleistä, sillä sanastossa esiintyviä tuntemattomia mutta toistuvia elementtejä pidettiin usein johtimina ja niille etsittiin etymologisia vastineita sukukielistä. Morfologian tutkimus alkoi itsenäistyä Virittäjässä julkaistuissa artikkeleissa hitaasti 1960-luvun lopulta lähtien, ja nykyisin se on vakiinnuttanut asemansa lehdessä. Suurin osa Virittäjässä nykyään julkaistavasta morfologisesta tutkimuksesta käsittelee morfeemien merkitystä joko itsenäisinä tai osana jotakin rakennetta. Morfologinen tutkimus myös kietoutuu hyvin usein yhteen jonkin teoreettisen tai metodologisen suuntauksen, kuten kognitiivisen kielentutkimuksen tai vuorovaikutuksen tutkimuksen, kanssa.

Myös syntaksi alkoi esiintyä Virittäjässä itsenäisenä tutkimuskohteena useammin 1960-luvun lopulta lähtien. Toisin kuin morfologiaa, syntaksia ei kuitenkaan juuri käsitelty kielihistoriallisissa tutkimuksissa, vaan ennen 1960-lukua syntaktinen tutkimus esiintyi vain yksittäisissä artikkeleissa. Teoreettisen syntaksin ensiesiintyminen osui 1940-luvulle (esim. Siro 1943), mutta vaikuttaa siltä, että fennistiikan paradigma ei tässä vaiheessa vielä ollut valmis laajamittaiselle syntaktiselle tutkimukselle, mikä näkyy syntaksin puuttumisena käsiteltyjen aiheiden joukosta.

Erilaisiin syntaksin teorioihin, aluksi strukturalistisiin ja generativistisiin, nojaavaa tutkimusta alkoi esiintyä pikkuhiljaa jo 1950-luvun puolella, ja sen huippukausi ajoittui 1960–1980-luvuille. Tällaiset formaalit teoriat herättivät samoihin aikoihin vastareaktion, jonka tuloksena julkaistiin useita morfosyntaktisia tutkimuksia erityisesti generatiivisille suuntauksille vaikeista suomen morfosyntaksin ilmiöistä. Tähän ajanjaksoon osui myös mahdollisesti pisimmän Virittäjässä käydyn keskustelun teoretisoitu-

minen.⁷ Tämä keskustelu koski suomen partitiivin kuvaamisen ongelmaa erityisesti eksistentiaalilauseissa (Siro 1974), ja sen voidaan katsoa jatkuvan yhä (esim. Huumo 2016; Grünthal & Huumo 2020).

1980-luvun lopulla formalismin yksinvalta alkoi maailmalla heiketä, mikä näkyy myös Virittäjän sivuilla: formaalien suuntausten lisäksi kirjoituksissa alkoi näkyä kognitiivis-funktionaalisia teorioita, kuten kognitiivista kielioppia (esim. Leino 1989). Formaalia syntaksia edustavia tutkimuksia ei ole juurikaan julkaistu Virittäjässä 1990-luvun jälkeen (ks. kuitenkin Huhmarniemi 2019a, 2019b). On syytä huomata, että formaalit suuntaukset eivät koskaan täysin vallanneet Virittäjää, vaan niiden rinnalla julkaistiin koko ajan myös ”teoriatonta” tutkimusta. Tällainen tutkimus on myös kadonnut, ja nykyisin kaikki Virittäjässä julkaistu tutkimus perustuu johonkin teoreettis-metodologiseen suuntaukseen.

Semantiikkaa omana tutkimuskohteenaan ei Virittäjässä ennen 1980-lukua juuri näkynyt, mutta erityisesti sanastontutkimusta edustavissa kirjoituksissa semantiikkaan ja semanttisiin muutoksiin on otettu kantaa niin kauan kuin niitä on julkaistu. 1980-luvun lopulta alkaen myös semantiikka on alkanut esiintyä itsenäisenä tutkimuskohteena, ja nykyisin Virittäjässä julkaistavissa artikkeleissa käsitelläänkin morfeemien, rakenteiden ja pidempien tekstien osien semantiikkaa hyvin usein.

Formaalien suuntausten kadottua fennistisestä tutkimuksesta alettiin suomen kuvaukseen soveltaa enenevässä määrin muita kansainvälisiä teorioita ja suuntauksia. Tämä muutos liittyy myös siihen, että fennistiikka kansainvälistyi vauhdilla ja erilaisia teorioita oli tarjolla enemmän. Virittäjässä tämä näkyy 1980-luvulta alkaen vuorovaikutuksen tutkimusta, kognitiivista kielientutkimusta ja diskurssin-

tutkimusta sekä jo edellä mainittua sosiolingvistiikkaa hyödyntävien kirjoitusten lisääntymisenä. Näiden suuntausten sisällä tehtyä tutkimusta on julkaistu ja julkaistaan edelleen Virittäjässä monenlaisista kielen ilmiöistä. Nykyisin julkaistava uralistiikka on myös tällaista kielen rakenteellisten tai sosiaalisten ilmiöiden kuvausta. Uusimpia merkittäviä, asemansa Virittäjässä vakiinnuttaneita tulokkaita fennistisessä tutkimuksessa on suomi toisena ja vieraana kielenä -tutkimus. Aiheesta on kirjoitettu lehdessä 1990-luvulta alkaen yhä enenevässä määrin. Tämä teoreettisten ja metodologisten näkökulmien moninaisuus on lisännyt fennistiikkaa käsittelevien artikkelien määrää ja osaltaan johtanut siihen, että Virittäjässä on tullut pääosin fennististä tutkimusta julkaiseva lehti.

Varsinaisen kielitieteellisen tutkimuksen lisäksi Virittäjässä on julkaistu paljon tietoa fennistiikan ja uralistiikan alaan kuuluvista instituutioista. Lehdessä on kerrottu esimerkiksi Lauseopin arkiston ja Kotuksen perustamisesta ja tarkoituksesta, esitelty uusia aikakausjulkaisuja, selvitetty, minkälaista fennististä tutkimusta muissa yliopistoissa kuin Helsingissä tehdään, ja julkaistu reportaaseja konferensseista. Nykyisin tällaiset kirjoitukset julkaistaan numerossa 1/1995 ensi kerran ilmestyneessä Kielitieteen kentiltä -osastossa, mutta aiemmin niitä on julkaistu esimerkiksi Katsauksia-osiossa. Virittäjä on aina ollut myös tärkeä julkaisufoorumi fennistiikan ja uralistiikan tieteenalan historian julkaisemiselle, minkä tämäkin numero osoittaa.

Fonetiikan ja yleisen kielitieteen aiheita ja suuntauksia

Fonetiikan alaan luettavia kirjoituksia on ilmestynyt tasaisesti Virittäjän ensi vuodesta alkaen siitä huolimatta, että tarkalleen ottaen fonetiikka ei kuulunut alkuperäiseen julkaisuunitelmaan. Aluksi

7. Kuten Siro (1974: 35) toteaa, keskustelu alkoi Virittäjässä Ikolan (1954) artikkelista.

kirjoitukset käsittelivät sanojen (oikeaa) ääntämistä ja prosodiaan liittyviä seikkoja.

1930-luvun puolivälissä Virittäjässä alettiin julkaista fonetiikan metodologiaa käsitteleviä kirjoituksia. Näihin kuului niin uusinta foneettista mittalaitteistoa esitteleviä kirjoituksia kuin varsinaisia foneettisia mittauksia sisältäviä artikkeleita. Kirjoitukset ovat varsin korkeatasoisia – niissä esitetään esimerkiksi spektrogrammikuvia jo hyvin varhaisessa vaiheessa –, ja ne käsittelevät suomen lisäksi erityisesti pienempiä itämerensuomalaisia kieliä. 1970-luvun lopulle tultaessa foneettinen tutkimus käsitteli lähes yksinomaan suomen yleiskieltä ja murteita, ja 1980-luvulla fonetiikan käsittely kirja-arvioita lukuun ottamatta käytännössä loppui. Fonetikan alaan kuuluvien kirjoitusten julkaisemisen huippukausi Virittäjässä osui varsin tarkasti Helsingin yliopiston kahden ensimmäisen fonetiikan professorin, Frans Äimän (virassa 1924–1936) ja Antti Sovijärven (virassa 1940–1977), aikaan. Molemmilla oli vahva fennistinen ja uralistinen tausta.

Virittäjässä ei ole juuri ilmestynyt varsinaista yleisen kielitieteen alaan kuuluvaa tutkimusta, mutta harvakseltaan on julkaistu erilaisia uusien teorioiden esittelystä. Esimerkiksi Valentin Kiparsky esitteli teoreettisen fonologian Virittäjässä jo 1930-luvulla (Kiparsky 1932), vain pari vuotta sen jälkeen, kun Prahan koulun ajatukset olivat alkaneet levitä maailmalle. Erityisesti syntaksin teoriaa on käsitelty lehden palstoilla 1940-luvun puolesta-välistä 1970-luvulle asti. Näitä kirjoituksia ei ole ollut erityisen monta, mutta niillä on ollut huomattava vaikutus fennistiikan kehitykselle. Muun muassa Paavo Siron artikkelit formaalista syntaksista (esim. 1941, 1943) olivat jopa edellä aikaansa, kuten Ravilan kirjoituksesta (1944) voidaan päätellä.⁸ Paavo Ravila on itsekin julkais-

sut yleisen kielitieteen teorioita ja käsitteitä esitteleviä artikkeleita Virittäjässä. Näitä ovat muun muassa strukturalismia (1959) ja transformaatioteoriaa (1963) käsittelevät artikkelit. Näiden artikkeleiden yhteisenä näkökulmana on kuitenkin pääasiassa se, että yleisen kielitieteen teorioita ei tarvita fennistiikan tai uralistiikan tutkimuksessa (ks. kuitenkin Ravila 1949).

Folkloristiikan, kansatieteen ja kirjallisuudentutkimuksen aiheita ja suuntauksia

Folkloristiikka, joka tarkoitti tuolloin käytännössä kansanrunouden tutkimusta, painottui Virittäjässä aluksi erityisesti *Kalevalan* ja kalevalaisen runouden tutkimukseen. Näistä runoista tutkittiin sekä rakennetta että sanastoa. 1920-lukuun mennessä folklorististen kirjoitusten aihekirjo oli laajentunut pääasiassa *Kalevalan* käsittelystä kattamaan kaikki kansanperinteen alat, eli kansanrunouden lisäksi tarkasteltiin esimerkiksi satuja, sananlaskuja ja loitsuja. Yleensä nämä tutkimukset esittelevät jostakin Suomen pitäjistä tai sukukansojen parista kerättyjä aineistoja, joista analysoidaan sisältöä ja rakennetta sekä kielellisiä piirteitä. 1950–1960-luvuilta lähtien Virittäjässä julkaistu folkloristiikka vaikuttaa saaneen kansainvälisiä teoreettisia vaikutteita. Melko pian tämän muutoksen jälkeen folkloristisen tutkimuksen julkaiseminen lehdessä käytännössä loppui. On mahdollista, että viimeistään tässä vaiheessa suomalainen folkloristiikka muuttui niin kansainväliseksi, että sen julkaisemista Virittäjässä ei koettu enää mielekkääksi. Kirjoittajatietojen mukaan professori Matti Kuusi (virassa 1959–1977) on viimeinen merkittävästi Virittäjään kirjoittanut folkloristi, ja folklorististen aiheiden hiipuminen osuu yksin hänen eläköitymisensä kanssa. Yleisesti voidaan todeta, että Virittäjässä julkaistu folkloristiikka muuttui hieman lehden linjan vastai-

8. Siron ja Ravilan debatista tarkemmin ks. Juusela 2006: 156–160.

sesti kielellisesti orientoituneesta, sanas-
toon painottuneesta tutkimuksesta omaa
alaansa edustavaksi tutkimukseksi.

Virittäjässä on julkaistu alusta asti
myös kansatieteellistä tutkimusta. Toi-
sin kuin muilla aloilla, kansatieteen kir-
joituksissa ei ole Virittäjässä tapahtunut
merkittäviä sisällöllisiä tai rakenteellisia
muutoksia. Kansatieteen alaan lasketta-
vat kirjoitukset ovat pääasiassa käsitel-
leet yhtä tai useampaa kolmesta aiheesta:
tavat (esim. hää- ja hautajaismenot), elin-
keinot (esim. viljelymenetelmät ja sadon-
korjuu) ja esineet. Esineitä käsittelevät
kirjoitukset yhdistivät kansatiedettä sekä
fennistiikkaa ja uralistiikkaa, sillä niissä
käsiteltiin paljon esineiden nimityksiä.
Kansatieteelliset kirjoitukset loppuivat
käytännössä 1960-luvun loppuun men-
nessä, minkä jälkeen aiheesta julkaistiin
vielä joitakin kirja-arvioita. Kansatieteen
alaan kuuluvissa kirjoituksissa on käsi-
teltty monipuolisesti myös muita uralilai-
sia kansoja kuin suomalaisia. Erityisesti
itämerensuomalaiset kansat ja saamelai-
set ovat saaneet näkyvyyttä.

Kirjallisuudentutkimukseenkin liit-
tyviä kirjoituksia on julkaistu Virittä-
jässä sen perustamisesta asti. Kirjalli-
suudentutkimusta käsittelevissä kirjoj-
ituksissa on tarkasteltu koko ajan sekä
proosaa että runoutta, mutta proosaa on
käsitelty hieman enemmän. Aiheiltaan
kirjoitukset ovat pysyneet melko saman-
laisina koko tarkastelujakson ajan, mutta
joitakin painotuseroja on mahdollista
havaita. Varhaisemmissa Virittäjissä tar-
kasteltiin kansallisromanttisen kirjalli-
suuden ja kirjailijoiden taustoja. Näissä
kirjoituksissa kuvaillaan sitä, minkälaisia
aiheita kirjallisuudessa on käsitelty, sekä
erityisesti runouden kohdalla sitä, mitä
(yleensä ulkomaalaisia) vaikutteita teks-
tien taustalta on löydettävissä. Suun-
nilleen 1950-luvulle asti kirjallisuuden-
tutkimuksen alaan kuuluvat kirjoitukset
olivat pääasiassa kuvailevia, mutta sitten
kirjallisuudentutkimuksen kansainväliset

teoriavirtaukset näyttävät saaneen jalan-
sijaa, ja Virittäjässäkin alkoi ilmestyä sel-
västi kirjallisuudentutkimuksen teoriaan
nojaavia kirjoituksia. Aiheet pysyivät
pitkälti samoina kuin aiemmin, eli kir-
joituksissa käsiteltiin proosan ja runou-
den aiheita, mutta nyt rinnalle tuli myös
tekstin rakenteen tutkimusta. Kirjalli-
suudentutkimusta edustavissa kirjoituk-
sissa ei tapahtunut siirtymää kielitieteen
suuntaan. Rakenteen tutkimus, jota esiin-
tyy kirjoituksissa 1950-luvulta alkaen, on
selvästi kirjallisuuden teoriaan nojaavaa
tutkimusta.

Yhteenvetoa

Virittäjässä on aikojen saatossa julkaistu
kirjoituksia mitä moninaisimmista ai-
heista. Fennistiikan alaan kuuluvien kir-
joitusten voidaan katsoa hallinneen ai-
heita aina, mutta 1990-luvulle asti (ja vä-
häisessä määrin myöhemminkin) myös
muut alat eli uralistiikka, fonetiikka,
yleinen kielitiede, folkloristiikka, kansa-
tiede ja kirjallisuudentutkimus ovat olleet
edustettuina. Fonetiikan, folkloristiikan
ja kansatieteen kirjoitusten julkaiseminen
vaikuttaa kytkeytyvän Helsingin yliopis-
ton näiden alojen professoreihin, joilla
on ollut vahva fennistinen tai uralistinen
koulutustausta. Lisäksi alojen kansain-
välistyminen nykyaikaa kohti tultaessa on
voinut vaikuttaa Virittäjässä julkaistujen
kirjoitusten määrään, mutta kysymyksen
tarkka selvittäminen on jätettävä tulevan
tutkimuksen tehtäväksi. Kiinnostavaa
on, että myös fennistiikka on kansain-
välistynyt, mutta Virittäjä on säilyttänyt
asemansa suomenkielisen fennistisen tut-
kimuksen kärkijulkaisuna, jota luetaan
myös ulkomailla.

Fennistiikan alaan kuuluvien kirjoitus-
ten määrä Virittäjässä on ajan myötä kas-
vanut sekä suhteellisesti että absoluutti-
sesti, mutta samalla fennistinen tutkimus
on monipuolistunut ja laajentunut katta-
maan kielentutkimuksen eri osa-alueita.

Nämä muutokset kulkevat käsi kädessä fennistisen tutkimuksen historiallisen kehityksen kanssa, kuten oletettavaa onkin.

RIKU ERKKILÄ JA TEEMU PALKKI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Teemu Palkki on suomen kielen maisteri Helsingin yliopistosta. Riku Erkkilä on väitöskirjantutkija Ludwig-Maximilians-Universität Münchenissä sekä Helsingin yliopistossa.

Lähteet

- AINIALA, TERHI – SJÖBLOM, PAULA 2021: Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa. – *Virittäjä* 125 (4) s. 521–546.
- GRÜNTAL, RIHO – HUUMO, TUOMAS 2020: Partitiivin muotokuva. – *Virittäjä* 124 (4) s. 600–607. <https://doi.org/10.23982/vir.97342>.
- HOLOPAINEN, SAMPSA – JUNTILA, SANTERI – KALLIO, PETRI 2021: Lainsanatutkimus Virittäjässä ja muualla. – *Virittäjä* 125 (4) s. 499–520. <https://doi.org/10.23982/vir.97565>.
- HUHMARNIEMI, SAARA 2019a: Tunnekausatiivilauseen argumenttirakenne I. NP aiheuttajana. – *Virittäjä* 123 (3) s. 373–400. <https://doi.org/10.23982/vir.63416>.
- 2019b: Tunnekausatiivilauseen argumenttirakenne II. Lausemainen aiheuttaja. – *Virittäjä* 123 (4) s. 498–517. <https://doi.org/10.23982/vir.88360>.
- HUUMO, TUOMAS 2016: Objektia kvantifioivien paljous- ja lukumääräkvanttorien syntaksia ja semantiikkaa. – *Virittäjä* 120 (4) s. 516–551.
- IKOLA, OSMO 1954: Suomen lauseopin ongelmia. – *Virittäjä* 58 (3) s. 209–245.
- ITKONEN, TERHO 1994: Linjan hahmotusta. – *Virittäjä* 98 (1) s. 84–85.
- JUNTILA, SANTERI 2021: Osmo Nikkilän *Angervojen alkuperistä*. – *Virittäjä* 125 (2) s. 258–263. <https://doi.org/10.23982/vir.102500>.
- JUUSELA, KAISU 2006: *Sata vuotta Virittäjää. Kotikielen Seuran aikakauslehden vaiheita vuosilta 1897–1996*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1031. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1988: Mihin Virittäjä on viritänyt? – *Virittäjä* 92 (2) s. 266–269.
- KARLSSON, FRED 1987: *Pikku lisä aikakauslehti Virittäjän historiaan*. Publications of the Department of general linguistics, University of Helsinki 16. Helsinki: University of Helsinki.
- 1993: Jaakon painia. – *Virittäjä* 97 (4) s. 676–677.
- KIPARSKY, VALENTIN 1932: Johdatusta fonologiaan. – *Virittäjä* 36 s. 230–250.
- LAAKSO, JOHANNA 1994: Pöydän päästä. – *Virittäjä* 98 (3) s. 337–338.
- LAITINEN, LEA (toim.) 1997: *Virittäjä. Sisällys vuosina 1883, 1886 ja 1897–1996*. Helsinki: Kotikielen Seura.
- 1998: Suunvuoro. – *Virittäjä* 102 (4) s. 497.
- LAPPALAINEN, HANNA 2017: Suunvuoro. – *Virittäjä* 121 (1) s. 3.
- LAPPALAINEN, HANNA – LAURANTO, YRJÖ – MÄNTYNEN, ANNE 2016: Suunvuoro – *Virittäjä* 120 (1) s. 3–4.
- LAPPALAINEN, HANNA – VIRTANEN, MIKKO T. 2019: Suunvuoro. – *Virittäjä* 123 (1) s. 3. <https://doi.org/10.23982/vir.79328>.
- LARJAVAARA, MATTI 1993a: Tieteellisestä erimielisyydestä. – *Virittäjä* 97 (3) s. 337–338.
- 1993b: Kriitikistä keskusteluun. – *Virittäjä* 97 (4) s. 535–536.
- 1993c: Virittäjän linja. – *Virittäjä* 97 (4) s. 677–678.
- 1994: Vastaus Pajuselle. – *Virittäjä* 98 (1) s. 95.
- LEINO, PENTTI 1989: Paikallissijat ja suhdessäntö. Kognitiivisen kieliopin näkökulma – *Virittäjä* 93 (2) s. 161–219.
- MÄNTYNEN, ANNE 1996: Klaus Mäkelä – Virittäjän kunnialukija. – *Virittäjä* 100 (2) s. 268–271.
- 2011: Suunvuoro. – *Virittäjä* 115 (1) s. 3–4.
- 2013: Suunvuoro. – *Virittäjä* 117 (1) s. 3–4.
- 2014: Suunvuoro. – *Virittäjä* 118 (1) s. 3–4.

- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA – KURHILA, SALLA 2007: Suunvuoro. – *Virittäjä* 111 (1) s. 1–2.
- PAJUNEN, ANNELI 1994: Virittäjän linjasta. – *Virittäjä* 98 (1) s. 94–95.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Kotikielen Seura 1876–1976. – *Virittäjä* 80 (3–4) s. 310–432.
- PIEHL, AINO 1996: Oikeakielisyyttä ja kielen käytäntöä Virittäjässä. – *Virittäjä* 100 (4) s. 490–503.
- RAVILA, PAAVO 1944: Lauseopin periaatekysymyksiä. – *Virittäjä* 48 s. 105–131.
- 1949: Suomalais-ugrilaiset kielet ja yleinen kielitiede. – *Virittäjä* 53 (1) s. 1–6.
- 1959: Mitä on ymmärrettävä struktuurilla. – *Virittäjä* 63 (3) s. 233–240.
- 1963: Transformaatioteoria. – *Virittäjä* 67 (1) s. 1–16.
- SIRO, PAAVO 1941: Lauseoppi uuden logiikan valossa. – *Virittäjä* 45 s. 192–205.
- 1943: Jaolliset ja jaottomat substantiivit. – *Virittäjä* 47 s. 276–290.
- 1974: Eksistentiaalilauseen hämähäkinverkkoa. – *Virittäjä* 78 (1) s. 35–46.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja 1–7*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1955–1981.
- TUOMI, TUOMO 1971: 75 vuotta Virittäjää. – *Virittäjä* 75 (4) s. 341–342.
- Virittäjä 1897 = [Virittäjän toimitus] 1897: Lukijalle. – *Virittäjä* 1 (1) s. 1–3.

Perusteos Virittäjän kirja-arvioissa

Toisinaan Virittäjässä julkaistussa kirja-arviossa arvioitu teos nimetään alansa perusteokseksi. Mitä ovat kielitieteen perusteokset, ja miten teos päätty tähän kategoriaan?

Teemme kirjoituksessamme havaintoja fennistiikan tieteensisaisestä argumentoinnista tarkastelemalla, millaiseksi sanan *perusteos* merkitys muodostuu kielitieteellisessä kirja-arviossa. Tarkastelemme sitä, millaiset teokset Virittäjässä on nimetty perusteoksiksi, miten tämä argumentoidaan ja mitä tämä voi kertoa lehteen kirjoittavasta tutkijayhteisöstä, sen toimintatavoista ja arvostuksista. Metodisesti teemme pienimuotoisen laadullisen aineistopohjaisen tutkimuksen (ks. Luodonpää-Manni & Ojutkangas 2020). Verkko-Virittäjä digitoituine kokotekstiedostoineen mahdollistaa Virittäjässä julkaistujen artikkeleiden ja kirjoitusten käyttämisen korpusmaisesti, jolloin tarkastelun lähtökohtana voi olla vaikkapa yksittäinen lekseemi.

Käytämme analyysissä kognitiivista leksikaalista semantiikkaa, joka painottaa merkityksen kontekstuaalisuutta, joustavuutta ja näkökulmaisuuutta (Geeraerts 2010: 88). Sanasemanttinen tarkastelumme on siten myös tieteellisen toiminnan diskurssien tutkimusta, kun analysoimme, missä ja miten jokin teos nimetään perusteokseksi ja mitä tällä nimeämisellä tehdään. Kirjoituksemme liittyy tältä osin keskusteluun tieteenalan äänestä, ja peilaamme havaintojamme muun muassa Virtasen (2015) tutkimukseen akateemisten kirja-arvioiden moniäänisyydestä sekä Kelomäen (2019) tieteensosiologiseen ja käsittehistorialliseen analyysiin kielitieteen käänneiden nimeämisestä ja *käännö*-sanankäytöstä.¹

1. Havaintokirjoitus on kirjoittajien yhteistyötä. Kirjoittajat ovat kehittäneet aiheen, analysoineet aineiston ja kirjoittaneet tekstin yhdessä. Komppa on vastannut aineiston kokoamisesta.